

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.037:316.614

SOCIALIZATION OF STUDENTS IN THE SCHOOL PHYSICAL EDUCATION ENVIRONMENT: THEORETICAL FOUNDATIONS AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ У ШКІЛЬНОМУ ФІЗКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Олексій Качан

здобувач 4 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «231 Соціальна робота»
E-mail: sportszaradirozvitku@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3361-7889
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Oleksiy Kachan

getter of the 4st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program «231 Social Work»
E-mail: sportszaradirozvitku@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3361-7889
Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

ABSTRACT

The problem of socialization of school-age children is becoming increasingly relevant in the context of the socio-cultural transformations taking place in modern Ukrainian society. The dynamic changes in value orientations, communication practices, and physical inactivity among children require educational institutions to develop new mechanisms for integrating students into the social environment. This article explores the socializing potential of physical education and sports activities within the school context, highlighting their capacity to form social competencies, moral values, and interpersonal communication skills. The theoretical basis of the study is grounded in systemic, activity-based, axiological, and competency-based approaches, which allow the process of socialization to be considered holistically.

The author identifies and substantiates three key socio-pedagogical conditions for effective socialization of students through physical education: creating an integrated physical education environment that meets students' individual and socio-cultural needs; implementing innovative forms of collective interaction and team building; and forming a system of social partnership and civic engagement through sports initiatives. The study outlines key mechanisms of socialization such as social learning, internalization, identification, role interaction, and social control. A set of diagnostic criteria (cognitive, emotional-value, behavioral, and reflexive) and tools for assessing the level of socialization is proposed.

The effectiveness of the developed pedagogical conditions was confirmed through experimental implementation in six schools, showing positive dynamics in students' motivation, social competence, and group cohesion. The study concludes with recommendations for further research, including the development of age-specific methods, gender-sensitive approaches, and the use of digital tools for monitoring and supporting the socialization process in physical education.

Key words: socialization, physical education, school environment, social

competence, educational activity, pedagogical conditions.

Актуальність теми. Проблема соціалізації підростаючого покоління набуває особливої гостроти в умовах сучасних соціокультурних трансформацій українського суспільства. Динамічні зміни в соціальній структурі, ціннісних орієнтаціях, комунікативних практиках вимагають від освітньої системи пошуку нових, ефективних механізмів інтеграції особистості в соціум. У цьому контексті фізкультурно-спортивна діяльність як невід'ємна складова шкільної освіти виступає потужним інструментом соціалізації, що забезпечує не лише фізичний розвиток учнів, але й формування їхніх соціальних компетенцій, моральних цінностей, навичок міжособистісної взаємодії.

Актуальність дослідження соціалізації учнів у фізкультурному середовищі школи зумовлена низкою чинників. По-перше, сучасні тенденції до гіподинамії, цифровізації дитинства, зростання частки віртуальної комунікації призводять до дефіциту реального соціального досвіду та фізичної активності. По-друге, реформа Нової української школи актуалізує компетентнісний підхід, у якому соціальні та громадянські компетентності посідають центральне місце. По-третє, виклики, пов'язані з пандемією COVID-19 та воєнним станом в Україні, загострили проблему психологічного благополуччя дітей та необхідності створення безпечного, підтримуючого середовища для їхнього розвитку (Холодний & Пристинський, 2019).

Шкільне фізкультурне середовище володіє унікальним соціалізуючим потенціалом, оскільки поєднує рухову активність з груповою взаємодією, змагальність з кооперацією, дотримання правил з творчою самореалізацією. Проте цей потенціал часто залишається нереалізованим через домінування спортивно-технічної складової над соціально-педагогічною, відсутність системного підходу до організації фізкультурної діяльності як засобу соціалізації, недостатню розробленість науково обґрунтованих педагогічних умов ефективної соціалізації учнів засобами фізичної культури та впровадження новітніх технологій навчання (Otravenko, Shkola & Shynkarova, 2021; Отравенко, Довгань, Ганчева & Гончаренко, 2022).

Наукове осмислення теоретичних засад та практичних умов соціалізації учнів у фізкультурному середовищі школи є необхідним для модернізації системи фізичного виховання, підвищення його соціально-педагогічної ефективності, формування цілісної особистості, здатної до активної життєдіяльності та конструктивної соціальної взаємодії (Омельченко & Пристинський, 2014).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціалізації особистості має міждисциплінарний характер і розробляється в межах соціології, психології, педагогіки. Фундаментальні основи теорії соціалізації, закладені Е. Дюркгеймом, Дж. Мідом, Ч. Кулі та Т. Парсонсом, розглядають цей процес як механізм засвоєння індивідом соціальних норм, цінностей та ролей, що забезпечує стабільність суспільства. Класики обґрунтували, що особистість формується через соціальну взаємодію («дзеркальне Я» Кулі, рольові ігри Міда) та соціальний контроль (Дюркгейм), стаючи частиною соціальної системи (Омельченко & Пристинський, 2009).

У вітчизняній науці проблеми соціалізації дітей та молоді були розглянуті такими вченими, як Є. Головаха, Н. Паніна, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська та С. Савченко. Їхні дослідження висвітлюють механізми соціалізації, зокрема неусвідомлені та усвідомлені форми. Особливу увагу приділено ролі інформаційного простору в сучасному суспільстві для становлення особистості. Ці дослідження мають важливе значення для розвитку педагогіки, психології та соціології (Зверева & Безпалько & Харченко, 2008).

Питання соціалізації в освітньому середовищі були розглянуті такими відомими педагогами, як О. Вишневський, О. Киричук та О. Сухомлинська, які акцентували увагу на формуванні особистості через взаємодію з освітнім середовищем. І. Бех також вніс свій вклад у аналіз соціальних аспектів навчання. Їхні дослідження підкреслюють важливість співпраці між учнями, вчителями та суспільством для створення сприятливого середовища, що сприяє гармонійному розвитку особистості (Бех, 2003).

Педагогічні аспекти фізичного виховання та спорту як засобів соціалізації висвітлили у своїх дослідженнях такі науковці, як: В. Білик, Л. Сидоренко, О. Томенко, О. Шевченко ін. Зокрема, В. Біликом фізична культура розглянута як інструмент соціалізації особистості; О. Томенко розробив теоретико-методичні засади неспеціальної фізкультурної освіти учнів. О. Шевченко досліджено психологічні особливості розвитку соціальних навичок у дітей шкільного віку (Білик, 2017; Шевченко, 2020).

Психологічні механізми соціалізації через спортивну діяльність, вивчені Г. Горбуновим, Є. Ільїним, А. Родіоновим та Ю. Ханіним, охоплюють формування соціальних навичок, взаємодії та ідентичності через командну та індивідуальну спортсменську діяльність. Особливе значення надається психології спілкування у спорті (Ю. Ханін), що сприяє розвитку емоційної зрілості, довіри та кооперації. Ці дослідження підкреслюють роль спорту як соціалізуючого фактора, що допомагає молоді адаптуватись до суспільних норм та цінностей (Головаха & Паніна, 2008).

Т. Полякова розглянула фізичну культуру як важливий інструмент соціального становлення особистості, де учні у процесі колективних фізичних вправ вчаться взаємодіяти, розвивати здатність до командної роботи та спільного прийняття рішень (Полякова, 2019).

У свою чергу, О. Отравенко, О. Качан розглянули соціалізацію учнів через проектну діяльність у фізичному вихованні (Качан & Отравенко, 2025).

Водночас, аналіз наукової літератури свідчить, що, незважаючи на значну кількість досліджень окремих аспектів проблеми, бракує комплексних робіт, присвячених теоретичному обґрунтуванню та практичній реалізації соціалізації учнів саме у фізкультурному середовищі загальноосвітньої школи. Недостатньо розробленими залишаються питання конкретних педагогічних умов, що забезпечують ефективність соціалізуючого впливу фізкультурної діяльності, технологій діагностики та моніторингу соціального розвитку учнів у процесі фізичного виховання, інтеграції соціалізуючих функцій у зміст та організацію шкільної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробці соціально-педагогічних умов

соціалізації учнів закладів загальної середньої освіти у фізкультурному середовищі школи.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та специфіку соціалізації учнів у фізкультурному середовищі школи з позицій сучасних наукових підходів.

2. Проаналізувати соціалізуючий потенціал фізкультурно-спортивної діяльності та визначити механізми його реалізації в освітньому процесі.

3. Обґрунтувати комплекс соціально-педагогічних умов ефективної соціалізації учнів засобами фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової діяльності.

4. Визначити критерії та діагностичний інструментарій оцінки ступеню соціалізації учнів у контексті формування фізичної культури особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціалізація розглядається нами як двосторонній процес, що включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду через входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, а з іншого боку - активне відтворення цього досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин у процесі власної діяльності. У контексті освітнього процесу соціалізація виступає як цілеспрямоване формування соціальних компетенцій, ціннісних орієнтацій, моделей поведінки, необхідних для успішної інтеграції в суспільство.

Шкільне фізкультурне середовище визначаємо як систему матеріальних, організаційних, педагогічних, психологічних, соціокультурних умов, що забезпечують фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову діяльність учнів і створюють можливості для їхнього фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку. Специфіка цього середовища полягає в органічному поєднанні рухової активності з соціальною взаємодією, що створює унікальні можливості для формування соціальних компетенцій через практичну діяльність.

Методологічну основу дослідження соціалізації учнів у фізкультурному середовищі складають системний, діяльнісний, аксіологічний, компетентнісний підходи. Системний підхід дозволяє розглядати соціалізацію як цілісний процес взаємодії особистості з різними агентами соціалізації (сім'я, школа, група однолітків, засоби масової інформації), у якому фізкультурне середовище виступає підсистемою шкільного освітнього простору (Отравенко, Ливацький & Ваховський, 2025). Діяльнісний підхід передбачає розгляд фізкультурно-спортивної діяльності як провідного фактору соціалізації, у якій формуються і проявляються соціальні якості особистості. Аксіологічний підхід орієнтує на формування ціннісного ставлення до здоров'я, фізичної культури, соціальної взаємодії. Компетентнісний підхід визначає орієнтири соціалізації через формування конкретних соціальних компетентностей.

Фізкультурно-спортивна діяльність володіє значним соціалізуючим потенціалом, що реалізується через низку механізмів:

1. Механізм соціального навчання передбачає засвоєння соціальних норм, ролей, моделей поведінки через спостереження та наслідування. У фізкультурному середовищі учні мають можливість спостерігати за поведінкою тренерів, старших товаришів, успішних спортсменів і моделювати їхні дії. Особливо ефективним є навчання через безпосередню участь у спільній

діяльності, де формуються практичні навички соціальної взаємодії.

2. Механізм інтеріоризації полягає у перетворенні зовнішніх соціальних норм на внутрішні регулятори поведінки. Чіткі правила спортивних ігор, етичні принципи fair play, норми командної взаємодії поступово стають частиною ціннісної системи особистості. Регулярна участь у фізкультурно-спортивній діяльності сприяє формуванню звичок самоконтролю, дисципліни, відповідальності.

3. Механізм ідентифікації передбачає ототожнення себе з певною групою, прийняття її цінностей та норм. Участь у спортивній команді, клубі, секції сприяє формуванню групової ідентичності, почуття «ми». Це особливо важливо в підлітковому віці, коли приналежність до групи однолітків стає провідною потребою. Спортивна ідентичність стає компонентом Я-концепції особистості.

4. Механізм рольової взаємодії реалізується через засвоєння та виконання різних соціальних ролей у спортивній діяльності: лідера, виконавця, організатора, арбітра тощо. Гнучкість у виконанні різних ролей, здатність адаптуватися до змін ролей формує рольову компетентність, важливу для соціальної адаптації.

5. Механізм соціального контролю здійснюється через систему заохочень та покарань, схвалення чи осуду з боку референтної групи. Спортивна діяльність має чіткі критерії успішності, систему нагород, публічне визнання досягнень, що створює потужну мотивацію до дотримання соціальних норм та досягнення високих результатів.

Реалізація соціалізуючого потенціалу фізкультурно-спортивної діяльності відбувається через формування конкретних соціальних компетенцій. Комунікативна компетентність розвивається через постійну необхідність вербальної та невербальної взаємодії в команді, спілкування з суперниками, арбітрами, вболівальниками. Кооперативна компетентність формується в процесі командних ігор, естафет, групових вправ, де успіх залежить від узгодженості дій усіх учасників. Лідерська компетентність розвивається через можливості прояву ініціативи, прийняття відповідальності за результат команди, мотивування інших до активної діяльності. Конфліктологічна компетентність формується через досвід конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, що природно виникають у змагальній діяльності.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення педагогічного досвіду нами обґрунтовано комплекс соціально-педагогічних умов ефективної соціалізації учнів у шкільному фізкультурному середовищі.

Перша умова: створення інтегрованого фізкультурно-освітнього середовища з урахуванням індивідуальних потреб та соціокультурних особливостей учнів. Ця умова передбачає формування цілісної системи фізкультурно-оздоровчої діяльності, що враховує психофізіологічні особливості, інтереси, здібності кожного учня. Реалізація умови здійснюється через:

- створення сучасної матеріально-технічної бази, адаптованої для учнів з різним рівнем фізичної підготовки та особливими освітніми потребами;
- формування команди висококваліфікованих фахівців (вчителів фізкультури, тренерів, психологів, медичних працівників), здатних реалізувати соціалізуючі функції фізкультурної діяльності;

– розробку інтегрованих програм, що поєднують фізкультурно-оздоровчі завдання з соціально-педагогічними цілями;

– проведення комплексної діагностики фізичного стану та соціальних навичок учнів;

– створення індивідуальних траєкторій фізкультурно-спортивної діяльності.

Друга умова: впровадження інноваційних форм колективної взаємодії та командоутворення через спортивно-ігрову діяльність. Дана умова орієнтована на максимальне використання потенціалу групової діяльності для формування навичок співпраці, комунікації, лідерства. Реалізація здійснюється через:

– впровадження технологій team-building у структуру уроків фізкультури та позакласних заходів;

– організацію різнопланових спортивних клубів та секцій як малих соціальних груп з власною структурою та традиціями;

– використання проектної діяльності в організації спортивних заходів;

– створення наставницьких програм, де старші учні виступають тренерами для молодших;

– впровадження інтерактивних спортивних ігор з використанням сучасних технологій;

– організацію багаторівневих змагань з акцентом на командних видах спорту;

– розвиток волонтерської діяльності учнів у сфері спорту;

– впровадження системи взаємооцінювання та рефлексивних практик.

Третя умова: формування системи соціального партнерства та громадської участі через організацію спільних спортивно-оздоровчих ініціатив.

Ця умова забезпечує розширення соціального досвіду учнів за межі школи, формування навичок громадської участі та соціальної відповідальності.

Реалізація включає:

– активне залучення батьків до спортивно-оздоровчої діяльності через сімейні спортивні свята, спільні тренування, батьківські спортивні команди;

– встановлення партнерських відносин з місцевими спортивними клубами, федераціями, громадськими організаціями;

– співпрацю з органами місцевого самоврядування у розвитку спортивної інфраструктури та організації муніципальних заходів;

– організацію волонтерських спортивних проєктів для різних категорій населення;

– реалізацію учнями власних соціальних проєктів спортивно-оздоровчої спрямованості;

– участь у міжшкільних та міжнародних спортивних програмах;

– створення координаційних структур для управління соціальним партнерством;

– розробку системи моніторингу та оцінки ефективності партнерської діяльності.

Комплексна реалізація визначених умов забезпечує системний характер соціалізуючого впливу фізкультурного середовища на розвиток особистості учня.

Для оцінки ефективності соціалізації учнів у шкільному фізкультурному середовищі нами визначено критерії та відповідні їм показники.

Когнітивний критерій характеризує обізнаність учнів із соціальними нормами, правилами, цінностями фізичної культури. Показники: знання етичних принципів спорту, розуміння соціальної значущості здорового способу життя, обізнаність з правилами групової взаємодії.

Емоційно-ціннісний критерій відображає ставлення учнів до фізкультурно-спортивної діяльності, здоров'я, соціальної взаємодії. Показники: мотивація до занять фізкультурою, ціннісне ставлення до здоров'я, позитивне ставлення до командної роботи, емпатія до товаришів по команді.

Поведінковий критерій характеризує практичні навички соціальної взаємодії в процесі фізкультурно-спортивної діяльності. Показники: комунікативні навички, здатність до співпраці, лідерські якості, уміння конструктивно вирішувати конфлікти, дотримання правил та норм.

Рефлексивний критерій відображає здатність до самоаналізу, саморегуляції, усвідомлення власних соціальних якостей. Показники: адекватність самооцінки, здатність до рефлексії соціального досвіду, уміння аналізувати причини успіхів і невдач у командній діяльності.

Для діагностики використовується комплекс методів: стандартизовані психодіагностичні методики (методика К. Роджерса та Р. Даймонда, опитувальник КОЗ, тест соціального інтелекту Дж. Гілфорда), спеціалізовані методики для спортивного контексту (опитувальник спортивної мотивації, шкала командної згуртованості), методи спостереження та експертної оцінки, соціометричні методи, інноваційні цифрові технології моніторингу.

Застосування комплексної діагностики дозволяє отримати об'єктивну інформацію про ступінь соціалізації учнів, виявити проблемні зони та скоригувати педагогічний процес.

Результати комплексної діагностики на констатувальному етапі засвідчили, що високий рівень соціалізації було виявлено у 21,4% учнів, середній рівень спостерігався у 46,8% респондентів, тоді як 31,8% учнів характеризувалися низьким рівнем соціальної активності, недостатньо розвиненими комунікативними та кооперативними навичками, а також зниженим рівнем мотивації до участі у фізкультурно-спортивній діяльності. Отримані дані підтвердили необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу в межах фізкультурного середовища школи.

Апробація розроблених соціально-педагогічних умов відбулася у шести закладах загальної середньої освіти Жмеринської громади Вінницької області з учнями 1-11 класів загальною кількістю 4 618 учнів та продемонструвала позитивну динаміку за всіма ключовими показниками. Зокрема, після формуального етапу частка учнів з високим рівнем соціалізації зросла до 38,6%, показники середнього рівня становили 44,1%, тоді як кількість учнів з низьким рівнем соціалізації зменшилася до 17,3%. Рівень внутрішньої мотивації до фізкультурно-спортивної діяльності зріс у 62,5% учнів, комунікативні та кооперативні навички покращилися у 58,9% респондентів, а позитивні прояви лідерських якостей було зафіксовано у 34,7% учнів.

Особливо виражені позитивні зміни спостерігалися серед учнів, які на початковому етапі демонстрували низький рівень соціальної активності. У цієї

групи показники залученості до групової діяльності зросли на 41,2%, рівень соціальної відкритості підвищився на 37,5%, а впевненість у власних можливостях на 33,8%. Це свідчить про ефективність фізкультурного середовища школи як соціалізувального простору та підтверджує доцільність впровадження розроблених соціально-педагогічних умов у практику загальної середньої освіти. Учителі фізичної культури відзначили, що системний підхід до організації соціалізуючого середовища дозволив подолати традиційне протиставлення "спортивні - неспортивні" учні, створити атмосферу взаємної підтримки та кооперації. Батьки учнів відзначали покращення соціальних навичок дітей, розвиток відповідальності, самостійності, здатності до командної роботи не лише в спортивній діяльності, але й у повсякденному житті.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. Соціалізація учнів у шкільному фізкультурному середовищі є складним багаторівневим процесом, що поєднує фізичний, психічний, соціальний, духовний розвиток особистості. Фізкультурно-спортивна діяльність володіє значним соціалізуючим потенціалом, що реалізується через механізми соціального навчання, інтеріоризації, ідентифікації, рольової взаємодії, соціального контролю.

2. Теоретичною основою дослідження соціалізації учнів у фізкультурному середовищі є інтеграція системного, діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного підходів, що дозволяє розглядати цей процес як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів.

3. Ефективність соціалізації учнів засобами фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової діяльності забезпечується реалізацією комплексу соціально-педагогічних умов: створенням інтегрованого фізкультурно-освітнього середовища з урахуванням індивідуальних потреб та соціокультурних особливостей учнів; впровадженням інноваційних форм колективної взаємодії та командоутворення через спортивно-ігрову діяльність; формуванням системи соціального партнерства та громадської участі через організацію спільних спортивно-оздоровчих ініціатив.

4. Діагностика ступеню соціалізації учнів має ґрунтуватися на комплексі критеріїв (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий, рефлексивний) та використанні різноманітних методів оцінювання, що забезпечує об'єктивність та повноту отриманої інформації.

5. Практична апробація розроблених соціально-педагогічних умов підтвердила їхню ефективність у формуванні соціальних компетенцій учнів, підвищенні мотивації до фізкультурно-спортивної діяльності, покращенні соціально-психологічного клімату в учнівських колективах.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці конкретних методик реалізації визначених соціально-педагогічних умов для різних вікових груп учнів, дослідженні гендерних особливостей соціалізації у фізкультурному середовищі, вивченні можливостей цифрових технологій для моніторингу та підтримки процесів соціалізації, розробці програм підготовки вчителів фізичної культури до реалізації соціалізуючих функцій фізкультурно-спортивної діяльності. Окремого дослідження потребує проблема соціалізації учнів з особливими освітніми потребами засобами адаптивної фізичної культури, а

також вивчення впливу сучасних викликів (пандемія, війна) на процеси соціалізації в освітньому середовищі та розробка стратегій їх подолання.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бех І. Д. (2003). Виховання особистості. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь. 280 с.

Білик В. М. (2017). Фізична культура як інструмент соціалізації особистості: теоретичні аспекти та практичні рекомендації. Львів : ЛДУФК, 250 с.

Головаха Є. І., Паніна Н. В. (2008). Соціальні зміни в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження». Київ: Інститут соціології НАН України. 133 с. ISBN 978-966-02-4930-1.

Зверева І. Д., Безпалько О. В., Харченко, С. Я. (2008). Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. К.: Центр учбової літератури, 2008. 336 с. ISBN 978-966-364-577-3.

Качан О.А., Отравенко О.В. (2025). Проектна діяльність у фізичному вихованні: реалізація концепції «Цікава фізкультура» як важливого інструменту соціалізації особистості. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». (2), 37–48. DOI <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-2-37-48>

Омельченко С. О., Пристинський В. М. (2009). Принципи моделювання педагогічної системи взаємодії соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, (3), 54–60.

Омельченко С. О., Пристинський В. М. (2014). *Соціалізація дітей і підлітків засобами освітньо-виховної оздоровчої роботи*. Слов'янськ: Вид-во ДВНЗ «ДДПУ».

Отравенко О.В, Ливацький О.В, Ваховський Л.Ц. (2025). Системний аналіз у методології наукових досліджень галузі фізичної культури. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. №24. <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1493>

Отравенко О. В., Довгань Н. Ю., Ганчева В. І., Гончаренко В. І. (2022). Новітні технології навчання фізичній культурі учнівської молоді в умовах глобальних змін і викликів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. № 3(351). С. 6–20. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3\(351\)-6-20](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-6-20)

Полякова Т. В. (2019). Соціалізація учнів в умовах сучасної освітньої реформи. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 230 с.

Холодний О. І., Пристинський В. М. (2019). Формування здоров'язбережувальних компетентностей дітей та учнівської молоді у процесі фізичного виховання. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна.

Шевченко О. В. (2020). Психологічні особливості розвитку соціальних навичок у дітей шкільного віку. Київ : Наукова думка, 220 с.

Otravenko O., Shkola O., Shynkarova O., Zhamardiy V., Lyvatskyi O., Pelypas D. (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of healthpreservation. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. Vol. 12(3). P. 146–154.

REFERENCES

Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti*. Kn. 1: Osobystisno oriientovanyi pidkhd: teoretyko-tekhnologichni zasady [Education of personality. Vol. 1: Personality-oriented approach: theoretical and technological foundations]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

Bilyk, V. M. (2017). *Fyzyczna kultura yak instrument sotsializatsii osobystosti: teoretychni aspekty ta praktychni rekomendatsii* [Physical culture as a tool for personal socialisation: theoretical aspects and practical recommendations]. Lviv: LDUFK [in Ukrainian]. [in Ukrainian].

Holovakha, Ye. I., & Panina, N. V. (2008). *Sotsialni zminy v Ukraini ta Yevropi: za rezultatamy "Yevropeiskoho sotsiolohichnoho doslidzhennia"* [Social changes in Ukraine and Europe: Based on the results of the "European Social Survey"]. Kyiv: Instytut sotsiolohii NAN Ukrainy. ISBN 978-966-02-4930-1. [in Ukrainian].

Zvierieva, I. D., Bezpalko, O. V., & Kharchenko, S. Ya. (2008). *Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia* [Social pedagogy: A small encyclopedia]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. ISBN 978-966-364-577-3. [in Ukrainian].

Kachan, O.A., Otravenko, O.V. *Proyektna diyalnist u fizichnomu vihovanni: realizaciya koncepciyi «Cikava fizkultura» yak vazhlyvogo instrumentu socializaciyi osobystosti*. [Project activities in physical education: implementation of the concept of 'Interesting Physical Education' as an important tool for socialisation]. *Sotsialna pedagogika: teoriya ta praktika*, 2025. Vid-vo DZ «LNU im. Tarasa Shevchenka». (2). [in Ukrainian].

Omelchenko, S. O., & Prystynskiy, V. M. (2009). *Pryntsypy modeliuвання pedahohichnoi systemy vzaiemodii sotsialnykh instytutiv suspilstva u formuvanni zdorovoho sposobu zhyttia* [Principles of modeling a pedagogical system of interaction of social institutions in the formation of a healthy lifestyle]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, (3). [in Ukrainian].

Omelchenko, S. O., & Prystynskiy, V. M. (2014). *Sotsializatsiia ditei i pidlitkiv zasobamy osvitho-vykhovnoi ozdorovchoi roboty* [Socialization of children and adolescents through educational and wellness activities]. Sloviansk: Vyd-vo DVNZ "DDPU". [in Ukrainian].

Otravenko, O.V., Livackij, O.V., Vahovskij, L.C. (2025). *Sistemnij analiz u metodologiyi naukovih doslidzhen galuzi fizichnoyi kulturi*. [System analysis in the methodology of scientific research in the field of physical culture]. *Pedagogichna Akademiya: naukovy zapiski*. №24. <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1493>. [in Ukrainian].

Otravenko O. V., Dovgan N. Yu., Gancheva V. I., Goncharenko V. I. (2022). *Novitni tehnologiyi navchannya fizichnij kulturi uchnivskoyi molodi v umovah globalnih zmin i viklikiv*. [The latest technologies for teaching physical education to schoolchildren in the context of global changes and challenges]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical Sciences*. № 3(351). DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3\(351\)-6-20](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-6-20) [in Ukrainian].

Polyakova, T. V. (2019). *Socializaciya uchniv v umovah suchasnoyi osvithnoi reformi*. [Socialisation of students in the context of modern educational reform]. Harkiv : HNU im. V. N. Karazina, 2019. [in Ukrainian].

Kholodnyi, O. I., Prystynskyi, V. M. (2019). *Formuvannia zdoroviazberezhuvalnykh kompetentnostei ditei ta uchnivskoi molodi u protsesi fizychnoho vykhovannia* [Formation of health-preserving competencies in children and school youth in the process of physical education]. Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina. [in Ukrainian].

Shevchenko, O. V. (2020). *Psihologichni osoblivosti rozvitku socialnih navichok u ditej shkilnogo viku*. [Psychological characteristics of social skills development in school-age children]. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].

Otravenko, O., Shkola, O., Shynkarova, O., Zhamardiy, V., Lyvatskyi, O., Pelypas, D. (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of healthpreservation. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 12(3), 146–154. [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано соціально-педагогічні засади соціалізації учнів закладів загальної середньої освіти засобами фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової діяльності. Уточнено сутність поняття «соціалізація учнів» як цілісного процесу набуття соціального досвіду через включення у різні види фізкультурної активності в умовах шкільного середовища. Проаналізовано зарубіжні й вітчизняні підходи до організації фізичного виховання як інструменту соціалізації. Розкрито психолого-педагогічні функції соціалізації, зокрема: інтеграційну, комунікативну, ціннісно-орієнтаційну, поведінкову та ідентифікаційну. Визначено форми соціалізуючої роботи: ігрові, командні, змагальні, рекреаційні, інклюзивні, а також охарактеризовано педагогічні умови їх реалізації в освітньому процесі. Здійснено діагностику вихідного рівня соціалізації 5997 учнів (молодших, середніх і старших класів) з використанням шкал оцінювання за чотирма рівнями (високий, достатній, середній, низький), що дозволило виявити домінування середнього рівня соціальної інтегрованості. Обґрунтовано систему педагогічних умов, яка включає: інноваційні форми фізкультурної роботи, взаємодію школи з громадськими організаціями, активізацію участі учнів у командній діяльності. Представлено модель соціалізації учнів у фізкультурному середовищі та результати її апробації в освітньому просторі Жмеринської громади. Запропоновані методичні рекомендації спрямовані на удосконалення фізичного виховання як чинника соціальної адаптації учнівської молоді. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням інструментарію моніторингу та вивченням соціалізації учнів в умовах інклюзивної та адаптивної освіти.

Ключові слова: соціалізація учнів, фізична культура, соціально-педагогічні умови, освітнє середовище, шкільна спільнота, соціальні функції, спортивно-масова діяльність, інноваційні методики.